

INSTITUT DĚTÍ A MLÁDEŽE
Ministerstva školství,
mládeže a tělovýchovy

ROČNÍ ZPRÁVA O MLÁDEŽI

PRAHA 1998

Obsah

I.	Úvod	3
II.	Demografické charakteristiky mládeže	3
III.	Postavení dětí a mládeže v souvislosti s jejich právy	5
IV.	Ekonomická situace mladých lidí	6
V.	Mládež a vzdělávání	9
VI.	Mládež a trh práce	12
VII.	Mládež a zdraví	13
VIII.	Mládež a negativní jevy (sociálně patologické jevy u dětí a mládeže)	17
IX.	Postoje mladých lidí	19
	a) Hlavní pocíťované problémy mládeže	19
	b) Tolerance mládeže vůči různým skupinám obyvatelstva	20
	c) Mládež z národnostních menšin, mladí migranti, běženci	20
	d) Mládež a Evropa	21
	e) Vztah k rodině, rodičům a starým lidem	22
	f) Mládež a životní prostředí	23
X.	Mládež a stát	24
XI.	Mládež a volný čas	27
XII.	Výzkumná činnost IDM	30

I. Úvod

Za mladou generaci je pro účel tohoto materiálu považována v souladu s koncepcí UNESCO věková skupina dětí a mladých lidí do 26 let (v souladu s Úmluvou o právech dítěte jsou za děti označovány osoby ve věku do 18 let, za mládež jsou pak považovány osoby ve věku od 18 do 26 let). Tato skupina obyvatelstva České republiky představuje zhruba 4 miliony osob. Stávající populační vývoj směřuje k pozvolné minorizaci kategorie mladého obyvatelstva.

Sociologicky je zkoumána především skupina od ukončení základní školní docházky do dovršení sociální zralosti, tedy jedinci zhruba ve věku od 15 do 30 let. Tomuto věkovému rozmezí odpovídá zhruba i interval zkoumaný Institutem dětí a mládeže, eventuálně dalšími subjekty. Výzkumy Institutu dětí a mládeže realizované v roce 1998 jsou zmíněny v závěrečné kapitole.

Situace mládeže je dána jak jejím objektivním zařazením do ostatních věkových kategorií populace obyvatel ČR, tak jejími subjektivními pocity, respektive reflektováním společenské situace a společenských vlivů. Tato subjektivní stránka je podrobněji komentována v kapitole o postojích mladých lidí.

Údaje v jednotlivých kapitolách vycházejí buď z aktuálních výzkumů nebo z nejaktuálněji dostupných dat. Zdroje informací jsou uvedeny přímo v textu.

II. Demografické charakteristiky mladé generace

Životní situace mladé generace je determinována do značné míry základními demografickými charakteristikami. Základ profilu současné mladé generace v České republice je dán dlouhodobým populačním vývojem společnosti. V první polovině sedmdesátých let vyvolala pronatalitní politika vlády spolu s dospíváním silných poválečných ročníků „baby boom“, který v osmdesátých letech vystřídal útlum. Základ dnešního profilu mladé generace je dán dlouhodobým populačním vývojem české společnosti osmdesátých let, kdy byly silnější ročníky postupně střídány slabšími celky z přelomu 60. a 80.let. Naposledy došlo k výraznějšímu populačnímu přírůstku v roce 1975.

Základním populačním problémem České republiky bude v blízké budoucnosti úbytek obyvatelstva, reálnou možnost celkového úbytku naznačila mimořádná stagnace obyvatelstva v 80. letech, populační stárnutí se zatím projevuje pouze v úbytku dětí do 14 let, kdežto podíl obyvatelstva v produktivním věku zatím vzrůstá nepatrně, což se ale v blízké budoucnosti značně změní.

V současné době je pro populační vývoj v ČR charakteristický trend postupného poklesu porodnosti způsobený snižováním realizované plodnosti žen. Tento pokles se koncem 80. let urychlil, především díky celospolečenským změnám. Důsledkem tohoto trendu je, že realizovaná plodnost žen je na počátku v první polovině 90. let nejnižší od roku 1945 a absolutní počty dětí jsou nejnižší od 1. světové války.

Velké výkyvy ve vývoji demografické struktury značnou měrou ovlivňují, a v budoucnu budou nadále ovlivňovat mj. i situaci na trhu práce v příštích letech. Z hlediska budoucího vývoje zaměstnanosti bude rozhodující, zda se podaří věkově nerovnoměrně rozložený potenciál pracovních sil optimálně absorbovat. Podstatná data jsou uvedena v následujících tabulkách č. 1 a č. 2.

Tab.1 Složení obyvatel České republiky podle pohlaví a věkových skupin v r. 1997 ve věku 0 - 29 let

Věk	Celkem	Muži	Ženy
0	90 265	46 347	43 918
1-4	411 245	210 988	200 257
5-9	632 773	324 204	308 569
10-14	660 749	338 522	322 227
15-19	772 497	395 296	377 201
20-24	911 757	465 084	446 673
25-29	731 408	373 698	357 710
Celkem	4 210 694	2 154 149	2 056 555

(Zdroj: ČSÚ 1997)

Tab.2 Počet a struktura obyvatel ČR podle věku a rodinného stavu ve věku 15-29 let

Věk	svobodní	ženatí,vdané	rozvedení	ovdovělí	celkem
15-19	764 274	7 163	54	6	772 497
20-24	671 582	125 299	14 517	359	911 957
25-29	227 505	447 116	55 325	1 452	731 408
Celkem	1 663 361	579 578	69 896	1 817	2 415 852

(Zdroj: ČSÚ 1997)

Další důležitou demografickou determinantou je fakt, že z předpokládaného posunu odchodu do důchodu vyplývá, že obyvatelstvo ČR ekonomicky stárne a po roce 2000 případně zhruba na dvě třetiny obyvatel v produktivním věku více než jedna pětina důchodců a v roce 2020 na polovinu obyvatel v produktivním věku případně víc jak čtvrtina lidí, kteří jsou v postproduktivním věku.

III. Postavení dětí a mládeže v souvislosti s jejich právy

Základním problémem je stále ještě nedostatečná obeznámenost s principy Úmluvy o právech dítěte, jak u dětí, tak u těch, kteří mají práva dětí naplňovat a chránit (rodiče, učitelé, vychovatelé, sociální pracovníci, lékaři, policisté, soudci, politici a novináři). Tuto skutečnost dokumentují v praxi: některá necitlivá rozhodnutí při umisťování dětí z problémových rodin do dětských domovů, nerespektování práv dětí v soudních řízeních (např. právo na obhájce) a v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, malá pozornost, která se věnuje názorům dětí v některých rodinách, školách a výchovných zařízeních, výskyt a přehlížení týrání a zanedbávání a zneužívání dětí.

Při šíření znalostí o lidských právech hrají ve vztahu k dětem a mládeži dominantní roli škola a masmédiá. Současná generace rodičů nemá dostatek znalostí a ani potřebný vztah k této problematice, aby mohla své děti dostatečně poučit. V současné době mají proto sdělovací prostředky a učitelé zvýšenou odpovědnost při výchově mládeže k chápání lidských práv. K významnému rozšíření práv a možností našich mladých lidí přispívá i proces rozšiřování počtu členských zemí Evropské unie. Na tomto místě je třeba konstatovat, že naše mládež má možnost již dnes využívat celou řadu programů Rady Evropy. Na druhou stranu je třeba věnovat větší pozornost informovanosti mládeže o těchto možnostech i o souvislostech přičlenění naší republiky k zemím Evropské unie. Kromě masmédií by zde daleko větší úlohu měla sehrát i škola.

Nejzávažnější problémy lze charakterizovat následujícími skutečnostmi:

- nedostatečná obeznámenost veřejnosti s problematikou dětských práv a dokumenty, přijatými v této oblasti a nedostatečná obeznámenost samotné mladé generace se svými právy; s tím souvisí i nedostatečná právní výchova;
- malá připravenost mladé generace na využívání možností, které jí dávají programy Evropské Unie, což mj. vyplývá i z malé informovanosti
- skrytý i zjevný odpor některých článků státní administrativy přihlížet k názorům mládeže při řešení problémů, které se mládeže úzce dotýkají
- nedostatečná opatření proti sociální exkluzi některých skupin dětí a mladých lidí, včetně uplatňování práv dětí v zařízeních ústavní a ochranné výchovy.

Existence výše uvedených problémů dokumentujeme např. na některých údajích výzkumu IDM z r. 1997 ukazujících na míru informovanosti.

Sami mladí lidé v ČR mají pocit nedostatečné informovanosti o základních lidských právech v České republice. Míra konkrétních znalostí se pohybuje v obecné rovině práva na život a svobodu, jako porušování lidských práv je mládeží chápáno zejména fyzické násilí a šikanování. Přesto, že je mezi dětmi a mládeží nižší konkrétní informovanost o lidských právech, je mládež značně citlivá na porušování toho, co si pod tímto pojmem představuje. K hlavním zdrojům informací patří škola, televize (okolo třetiny dotázaných), k nejméně přínosným zdrojům patří četba a přátelé.

I když naprostá většina dotázaných uvádí určitou znalost svých práv a povinností, za dostatečné tyto znalosti považuje u práv pouze 9 % a u povinností 12 % respondentů. S názorem, že náš právní řád dostatečně chrání základní, podstatná práva dětí a mládeže, souhlasilo 45% dotázaných.

Vláda ČR předložila za ČR v roce 1996 Výboru pro práva dítěte OSN Úvodní zprávu o plnění mezinárodní Úmluvy o právech dítěte. Výbor pro práva dítěte OSN posoudil Úvodní zprávu České republiky a ve své zprávě v pozitivních aspektech vyzdvihl celkovou reformu právních norem v oblasti další ochrany rodiny a dítěte, kursy pro zaměstnance státních institucí, které zvyšují povědomí o principech a ustanoveních Úmluvy o právech dítěte, zřízení Krizové linky pro děti a ocenil dlouhodobé výsledky v oblasti vzdělání, výchovy a léčebné péče.

Výbor však adresoval ČR řadu doporučení v oblasti posílení práv dítěte. V současné době je zpracovávána zpráva Ministerstva zahraničních věcí o stavu naplňování výše zmíněných doporučení výboru OSN pro práva dítěte.

IV. Ekonomická situace mladých lidí

Ekonomická situace mladých lidí v produktivním věku je dána mírou jejich ekonomické aktivity. Ta je uvedena v tabulce č. 3.

Tab.3 Míra ekonomické aktivity podle věku a pohlaví v %

Věk:	Celkem	Muži	Ženy
15 – 19	22,9	25,9	19,8
20 – 24	70,4	82,4	57,9
25 – 29	79,5	96,5	61,7
Celkem	57,6	68,2	46,4

(Zdroj: ČSÚ 1997)

Mladá generace v námi sledovaném věkovém období patří mezi neaktivnější skupiny populace. Z celkového počtu cca 5 240 tisíc ekonomicky aktivních obyvatel České republiky je 1. 567 tisíc ve věku 15 až 29 let, což představuje 22,9% z celkového počtu. Jestliže 50,9% ze všech žijících obyvatel státu je takto aktivních, mezi mladými je pochopitelně podstatně více, a to 57,6 %. Tento trend začleňování mladé generace je dlouhodobý a odráží proces integrace mladého dospívajícího jedince do sociálních vazeb.

Jakou roli tady hraje věk spojený s postupným dokončováním vzdělání, je zřejmé z toho, že z patnáctiletých pracoval pouze jeden ze sta, zatímco v sedmnáctiletých šlo již o 30% a u devatenáctiletých dokonce o 83%, což je množství překračující průměr skupiny 20 – 24 let.

Můžeme však zaznamenat určitý pokles poměru ekonomicky aktivních osob způsobený zřejmě obtížnějším uplatněním absolventů škol oproti situaci v předchozích letech. K největšímu poklesu počtu ekonomicky aktivních proti předchozímu sčítání obyvatelstva v r. 1991 došlo v odvětví průmyslu, a to o 162 tisíc. Navíc téměř celý úbytek je tvořen mladými lidmi.

Část dětí a mladých lidí je při vstupu na trh práce znevýhodněna oproti jiným věkovým skupinám. Značná část mladé populace je stále připravována na povolání bez znalostí potřeb pracovního trhu. Prohlubují se proto problémy, související s uplatněním absolventů na trhu práce. Nejnovější vývoj v dané oblasti ukazuje, že s problémy se získáváním zaměstnání se střetávají stále častěji mladí lidé, kteří absolvovali některé typy

přípravy na povolání ještě nedávno vysoce oceňované, nyní však již méně žádaná. (asistentky, účetní, právníci apod.).

Pro hodnocení vývoje zaměstnanosti v nejbližších deseti letech byla využita "Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2020", zpracovaná ČSÚ v roce 1995.

Celkově by se měl počet osob ve věku 15 až 24 let snížit do roku 2000 o cca 180 tisíc ve srovnání s rokem 1995.

Reprezentativnímu souboru mladých lidí byla ve výzkumu IDM směřována otázka, zda si přivydělávají při studiu či zaměstnání. 38 % dotázaných odpovědělo kladně a 62 % záporně. Znamená to, že přibližně každý třetí mladý člověk ve věku 15-26 let má větší či menší doplňkový zdroj příjmu. Ukazuje to na fakt, že příjem vázaný výhradně na mzdu, či plat nesaturuje dostatečně současné potřeby více než třetiny mladých lidí.

Ekonomická situace je mj. limitujícím faktorem pro založení rodiny a pro úroveň bydlení.

Rodina a bydlení

V posledním období dochází k poklesu počtu sňatků (je nutné poznamenat, že sňatečnost v České republice patří nadále k nejvyšším v Evropě), poklesu porodnosti (počet živě narozených dětí na 100 obyvatel je v současném období nejnižší za celé období, po které je porodnost u nás sledována, tj. od roku 1785). Pokračuje mírný trend stoupající rozvodovosti. Pozitivní tendencí je naopak uzavírání sňatků ve věku vyšším, než v minulosti.

Současný vývoj nenaznačuje, že by docházelo ke zlepšování podmínek pro naplňování žádoucích funkcí rodiny: mnohé mladé rodiny s dětmi jsou finančně závislé na pomoci svých rodičů, mnohé trpí bytovou nouzí, klesá porodnost a stoupá rozvodovost. Životní úroveň mladých rodin je nižší než v roce 1990.

Integrační tendence a naplňování základních funkcí rodiny jsou zabezpečovány legislativně zákonem č. 91/1998., o rodině, po sociálně-ekonomické stránce pak, kromě jiného, systémem souboru sociálních dávek, které vyplývají ze zákona č. 117/95 Sb., o státní sociální podpoře. Tyto dávky se pro rodiny s dětmi od roku 1990 téměř zdvojnásobily. V rámci státní sociální podpory nejvýznamněji za toto období narostly: rodičovské příspěvky (4,9krát), sociální příplatky (2,7krát), v roce 1996 byly zavedeny příspěvky na dopravu a bydlení.

Zatímco středoškolská mládež vypovídá v 84% , že životní úroveň jejich rodin se v poslední době zlepšila nebo zůstala stejná, u populace ve věku 20 až 26 let tak odpovídá jen 66% v případě stejné situace (ke zlepšení se hlásí 41% respondentů). V úvahu však musíme brát (stejně jako u dalších ekonomických ukazatelů) i zřejmou souvislost v relativním podílu rodičů na ekonomickém zabezpečení respondentů.

Zajímavé jsou údaje o názorech mladých lidí na možnost založit si rodinu. To dokumentují některé údaje srovnávacího výzkumu EUROBAROMETR. Ten ukázal, že okolnosti motivující rozhodnutí mladých lidí mít dítě mohou být ovlivněny mnoha různými aspekty. V pořadí podle důležitosti byly uvedeny zejména následující okolnosti: kvalitní péče o dítě z hlediska materiálního zabezpečení, vhodné bytové podmínky, stabilní partnerský vztah, jistota zaměstnání, schopnost zajistit dítěti dobré vzdělání.

Obdobně jsou zajímavé údaje výzkumu EUROBAROMETR týkající se rozhodnutí mít dítě. Jako předpoklad pro toto rozhodnutí je uváděno (podle pořadí vnímané důležitosti) následujících podmínek: možnost kvalitnější péče o dítě z hlediska materiálního zabezpečení, vhodné bytové podmínky, stabilní partnerský vztah, jistota zaměstnání, schopnost zajistit dítěti dobré zaměstnání.

Lze konstatovat, že ekonomická transformace do posud nevytvořila příliš příznivé podmínky

pro mladé rodiny. Důsledkem je nižší porodnost, vyšší rozvodovost (jak z přímých ekonomických důvodů, tak z druhotného působení těchto důvodů na životní situaci mladého člověka) a další demografické důsledky. Pozitivním rysem zdravotnictví v České republice je již několik let trvající pokles potratů: oproti roku 1996 se celkový počet potratů snížil o 5,5 % a počet umělých přerušení těhotenství o 7 %, tento trend je provázen zvyšováním počtu žen užívajících antikoncepci a je důkazem správně prováděné výchovy k plánovanému rodičovství.

Mladí lidé ve věku 20-26 let vidí perspektivu určitého zlepšení své životní úrovně jen v 55% případech, 14% je výrazně skeptických.

Podobné nálezy přinášejí i výzkumy IVVM, které ukazují, že je to právě věková skupina nad 20 let, která má oproti ostatním větší finanční problémy s nákupem potravin, výdaji na bydlení, dopravu do zaměstnání či do školy a která do budoucna v těchto oblastech bude zřejmě i nadále projevovat podstatně vyšší obavy.

Bytová situace

Názory o podpoře u mladých lidí, v souvislosti s řešením jejich bytové situace, ze strany nejvyšších státních nebo i okresních orgánů, nejsou příliš příznivé. Na otázku: "Jaká je Vaše bytová situace?" odpovídali dotázaní následovně: přibližně dvě třetiny bydlí s rodiči a třetina samostatně. Vzhledem k tomu, že z celkové počtu respondentů je 76 % svobodných, 21 % ženatých a vdaných a 3 % rozvedených a ovdovělých, se však současná akutní bytová situace v celku nejeví jako kritická.

Zlepšení bytové situace ale očekává 12 % nejmladších, 22 % lidí do 23 let a 24 % dotázaných 24 -26letých.

Asi třetina všech dotázaných plánuje změnit své bydliště. Důvodem uvažované změny je: zlepšení bytových podmínek (70%), dalších 21 % si chce vylepšit pracovní nebo příjmové záležitosti. Jiný způsob, jak získat byt, je zapojit se do stavebního spoření. Pětina mladých lidí vidí šanci formou stavebního spoření získat byt, současně však pro téměř tři čtvrtiny je taková možnost nedostupná. Reálnější cesta je změnit bydliště a tak se pokusit vylepšit bytové poměry.

Za finančně dostupné považuje stavební spoření 27 % mužů a 19 % žen. Tento typ spoření se zdá být dostupným 22 % mladých do 18 let, 25 % do 23 let a 19 % ve věku 24-26 let.

Mladí lidé vykazují, obdobně jako celá populace, vzrůstající nespokojenost s možností získat byt, okolo tří čtvrtin ji posuzuje jako špatnou či velmi špatnou, čemuž odpovídá hodnocení bytové politiky vlády jako špatné. Jednou z důležitých podmínek vzniku a fungování rodiny je tedy zřejmě otázka bydlení. Určitou (i když ne ideální) perspektivou vycházející ze současných ekonomických možností státu představují záměry ministerstva pro místní rozvoj. Situace mladých lidí v tomto případě se bude odvíjet i od přístupnosti jednotlivých forem financování výstavby. Konkrétní čísla jsou uvedena v následující tabulce:

Tab.4 Uvažovaný nárůst nově zahajované bytové výstavby

Zdroj /rok	1997	1998	1999	2000	2001
Stavební spoření	0	2000	3000	5000	5000
Hypoteční úvěry	2000	13000	20000	30000	35000
Obce	8000	12000	12000	5000	5000
Bez podpory	8000	5000	5000	5000	5000
Celkem	21000	32000	40000	45000	50000

(Zdroj: Ministerstvo pro místní rozvoj 1998)

Příprava na povolání a uplatnění v zaměstnání

Podle výzkumu IDM z r. 1997 dvě třetiny mladých lidí studovalo, nebo se připravovalo a připravuje v takovém oboru, které se rozhodlo studovat, zbývající jedna třetina z různých důvodů studuje nebo se učila, resp. v současné době studuje nebo se učí na jiné škole, než původně chtěla.

Převážná většina absolventů (92 %) nejpozději půl roku po skončení školy nastupuje na své první místo, dvě pětiny zůstávají věrné svému prvnímu zaměstnavateli, 60 % však zkouší po delším či kratším období změnit místo.

Ze zaměstnaných mladých lidí má jen 10 % snahu častěji střídat místo, ať již z finančních, nebo zejména osobních důvodů spojených se zdravím, rodinou apod.

Poměrně velkou roli při volbě povolání hraje i to, jaké mají mladí lidé představy o zaměstnání, po kterém touží a co jsou ochotni obětovat pro jeho získání. Tato hlediska se transformují do názoru na potřebné předpoklady nutné pro získání kýženého zaměstnání. Podle považované důležitosti se na prvních pěti místech umístily následující předpoklady: odborná kvalifikace, jazykové předpoklady, komunikační schopnosti, dobré všeobecné vzdělání, ukončené odborné vzdělání a schopnost využívat informační technologie.

Do jisté míry s tím koresponduje i představa o možném přístupu k eventuálnímu vyskytnuvšímu se zaměstnání v případě aktuální nezaměstnanosti mladého člověka. Posloupnost preference rozhodnutí by byla v tomto případě následující: přijal by pouze stálou práci, dobře placenou a přiměřenou kvalifikaci, přijal by jakoukoliv práci přiměřenou jeho kvalifikaci, přijal by jakoukoliv práci, pokud by byla dobře placená, přijal by jakoukoliv stálou práci, využil by situace k cestování do cizích zemí, zkusil by založit vlastní firmu nebo společnost. Z toho je jasně zřejmé, že z nabízených možností by téměř třetina přijala práci dobře placenou a přiměřenou získané kvalifikaci. Necelá pětina by dala přednost jakékoliv kvalifikované práci a další pětina jakékoliv dobře placené práci. Největší problém ve spojitosti s možným studiem nebo prací v zahraničí by představovala nedostatečná jazyková vybavenost (25 %) a nedostatek finančních prostředků na zabezpečení nákladů s tím spojených (19 %).

Struktura odpovědí je dosti podobná a odráží větší zájem mládeže v ČR o poznávání jiných zemí.

V. Mládež a vzdělávání

V současné době je většina škol v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Značně se rozšířila nabídka studia na středních školách a vyšších odborných školách. Česká republika se řadí k zemím s vysokou vzdělanostní strukturou obyvatelstva. Vzdělávací systém doznal po roce 1990 značných změn, zejména co do rozmanitosti nabídky možností vzdělávání a vyšší orientace na individuální potřeby a zájmy žáků a studentů. Problémem zůstává dosud převažující systém pasivního přebírání poznatků žákem. S tím souvisí i nutnost odpovídající pregraduální a postgraduální přípravy učitelů, kteří musí být schopni plnit úkoly inovačního charakteru včetně návaznosti na znalost potřeb praxe.

Nelze opomíjet fakt, že u části dětí a mladých lidí se nedaří naplňovat základní vzdělávací cíle, odpovídající jejich rozumovým možnostem. Tuto, poměrně masivní skupinu, představují děti z rodin sociálně nepřizpůsobivých, k nimž se z velké části přiřazuje značná část romských dětí. U těchto dětí nejde, přes značný sociální handicap, o handicap mentální.

V budoucnu se jako problém může objevit i jazykový handicap dětí-uprchlíků a dětí

dalších skupin cizinců.

Škola plní, kromě výchovně vzdělávací funkce, i významnou úlohu v oblasti primární prevence drog a dalších negativních jevů tím, že je předurčena k předávání poznatků a vědomostí a umožňuje plošné působení na své žáky a zčásti i na rodičovskou veřejnost.

Obecně však přetrvává řada problémů: dosud převažující teoretické zaměření vzdělávání; nedostatečné provázání oblasti vzdělávání a potřeb trhu práce včetně problémů mladistvých s neukončeným příslušným vzděláním a nedostatečná připravenost pedagogů; nedostatečná péče o talentované děti a mládež.

V této oblasti je cílem vytvářet ekonomické a personální podmínky pro postupné zvyšování úrovně a možností vzdělávání občanů při současné podpoře plurality subjektů, podílejících se na těchto procesech. Neopomenutelným cílem je i vytváření podmínek pro další vzdělávání jazykově a kulturně odlišné minoritní populace, což by ve značné míře přispělo k integraci těchto dětí. Zároveň je nutné iniciovat a podporovat přiměřenou participaci žáků a studentů na životě základních a středních škol a tím je připravovat pro život v demokratické společnosti. Současně však je třeba dopracovat systém vyhledávání talentů, práce s nimi a vytváření podmínek pro jejich uplatnění v praxi. Je nadále nezbytné zvyšovat podíl škol jako výchovných institucí a primární prevenci kriminality a prevenci zneužívání návykových látek, na výchově ke zdravému životnímu stylu, výchově k toleranci a péči o přírodu a životní prostředí.

Současný přehled o institucionálním vzdělávání je uveden v tabulce č. 5 a zachycuje i vzdělávání dětí a mládeže se speciálními vzdělávacími potřebami.

Tab.5 Celkový přehled o vzdělávání (školy, třídy, žáci/studenti)

Vzdělávání	školy	třídy, fakulty			žáci, studenti		
		celkem	z toho		celkem	z toho	
			denní	SPZ		denní	SPZ
Celkem	14 059	94 541	92 569	1 972	2 163 266	2 163 266	68 400
Předškolní celkem	5 508	15 029	15 029	-	324 310	324 310	-
Základní celkem	5 054	54 649	54 649	-	1 149 609	1 149 609	-
základní – 1.st.	4 162	29 188	29 188	-	636 986	636 986	-
- 2. st.	2 491	20 211	20 211	-	463 110	463 110	-
speciální	888	5 250	5 250	-	49 513	49 513	-
Gymnázia celkem	371	x	4 544	x	126 355	126 627	728
4-5 leté	300	x	1 734	x	48 497	47 772	725
6 leté	87	x	417	x	11 361	11 361	X
7-8 leté	297	x	2 370	x	66 266	66 263	3
speciální	297	x	23	x	231	231	X
Střední odborné celkem	1 011	x	5 907	x	151 416	149 756	1 660
bez vyučení	87	x	201	x	3 250	3022	228
s vyučením	716	x	5 706	x	132 052	130 620	1 432
speciální	233	x	x	x	16 114	16 114	X
ÚSO celkem	1 428	x	9 346	x	298 901	256 716	42 185
maturitní	1 105	x	7 640	x	204 522	195 545	8 977
nástavbové	688	x	1 238	x	78 965	48 570	30 395
pomaturitní	294	x	x	x	11 030	8 307	2 723
vyšší bez konzerv.	8	x	13	x	253	253	X
konzervatoře	16	x	166	x	3 188	3 098	90
speciální	13	x	x	x	943	943	X
Vyšší odborné celkem	158	628	563	65	14 931	13 294	1 637
Vysokoškolské celkem	23	111	x	x	166 135	143 945	22 190
bakalářské	21	85	x	x	36 668	28 994	7 674
magr.-inženýrské	23	111	x	x	119 200	110 915	8 285
postgraduální	21	88	x	x	10 267	4 036	6 231

pozn.: SPZ = studium při zaměstnání

(Zdroj ÚIV 1998)

Závažný problém lze sledovat u tzv. “pozitivně handicapovaných” dětí a mládeže (talentované děti a mládež), které jsou dosud relativně nedoceňovanou složkou mladé generace.

Úkoly související s problematikou talentovaných dětí a mládeže, a to jak po stránce koncepční a analytické, tak i po stránce informační zabezpečuje v rámci ČR Talentcentrum IDM MŠMT ČR. To zároveň zajišťuje obsahově i organizačně vybrané soutěže a přehlídky vyhlašované MŠMT ČR. Samo MŠMT ČR vyhlašuje nebo spoluvyhlašuje 64 soutěží. Těchto soutěží a dalších 29 doporučených se v základních kolech účastní celkem cca 1,4 mil. dětí ve věku od 6 do 18 let. Tato masová účast je základnou, která se v roce 1998 zúročila v řadě úspěchů našich dětí a mládeže, a to ve formě získání:

- 1 zlaté, 2 stříbrných a 1 bronzové medaile v 9. ročníku Mezinárodní biologické olympiády,
- 1 stříbrné a 2 bronzových medailí ve 29. ročníku Mezinárodní chemické olympiády,
- 2 stříbrných a 3 bronzových medailí v 10. ročníku Mezinárodní olympiády v informatice,
- 3 bronzových medailích a 1 čestném uznání ve 29. ročníku Mezinárodní fyzikální olympiády,
- 3 druhých a 3 třetích cen ve 39. ročníku Mezinárodní matematické olympiády,
- 1. místě v soutěži družstev Mezinárodního turnaje mladých fyziků

VI. Mládež a trh práce

Stát se snaží pro mladé lidi v rámci svých ekonomických možností vytvořit takové podmínky, aby co největší počet mladých lidí po skončení studií a přípravy na povolání našel uplatnění na trhu práce. Údaje Ministerstva práce a sociálních věcí uvádějí některá fakta o státní politice zaměstnanosti mladých lidí.

Státní politika zaměstnanosti zejména pro mladé lidi zahrnuje

- soustavné sledování a vyhodnocování situace na trhu práce, zpracování prognóz a koncepcí zaměstnanosti a programů pro další pracovní uplatnění mladých lidí s důrazem na absolventy(v tomto smyslu se jedná o kategorii mladých lidí, jejichž celková doba zaměstnání v pracovním nebo odborném poměru nedosáhla po úspěšném ukončení studia dvou let) při velkých strukturálních a organizačních změnách a racionalizačních opatřeních,
- bezplatně poskytovanou informací, poradenskou a zprostředkovatelskou činnost,
- zřizování společensky účelných pracovních míst (místa pro odbornou praxi středoškoláků, vysokoškoláků a mladistvých) a vytváření veřejně prospěšných prací ,
- rekvalifikaci poradenství pro volbu povolání a odbornou výchovu
- hmotné zabezpečení mladých lidí ucházejících se o zaměstnání a při rekvalifikaci systém evidence volných pracovních míst a mladých lidí ucházejících se o zaměstnání.

Státní finanční příspěvek zaměstnavateli spojený s přijetím nezaměstnaného absolventa do pracovního poměru usnadňuje mladým lidem nástup do prvního zaměstnání, a pomáhá tak udržovat jejich nezaměstnanost ve společensky únosné výši i v období vstupu silných populačních ročníků. Ročně je zřízeno cca 10 500 absolventských míst.

V případě, že mladý člověk přes všechnu snahu nemůže najít zaměstnání odpovídající jeho kvalifikaci, stát mu v tomto případě nabídne absolvovat bezplatně rekvalifikaci. Po dobu trvání rekvalifikace se zvyšuje uchazeči o zaměstnání hmotné zabezpečení na 70% průměrného měsíčního výdělku. Ročně absolvuje rekvalifikační kurzy cca 9000 mladých lidí. Celková míra nezaměstnanosti mladých lidí se pohybuje okolo 6%.

Mezi těmi, kdo hledají uplatnění, je každoročně zhruba 160 tisíc nových absolventů škol všech stupňů. Trh práce má sice značné schopnosti vstřebat nárazově velký počet nových

pracovních sil, přesto v dlouhodobém průměru zhruba 20 tisíc mladých lidí zaměstnání nemá.

V absolutních číslech se zvyšuje podíl nezaměstnaných zejména v kategorii absolventi se základním vzděláním a kategorií absolventi s úplným středním odborným vzděláním.

Ke dni 30.9. 1998 bylo na úřadech práce registrováno 77 115 absolventů všech stupňů škol. Současný vývoj ukazuje, že po období relativně nízké nezaměstnanosti a zájmu zaměstnavatelů o mladé pracovníky bez praxe se situace České republiky dostává na úroveň ostatních evropských zemí.

Za nejzávažnější problémy můžeme považovat znevýhodňování čerstvých absolventů škol a učilišť bez praktických zkušeností na trhu práce, nedostatečnou provázanost odborné přípravy na potřeby trhu práce a masivní nezaměstnanost mezi romskou mládeží a mládeží z dalších minoritních skupin

Problémovou skupinu nezaměstnaných tvoří mladiství bez kvalifikace s dokončenou, případně nedokončenou, základní nebo speciální základní školou. Tato skupina má jen málo šancí najít zaměstnání, protože ve všech regionech přetrvává nedostatek pracovních míst pro nekvalifikované uchazeče. Jen některým z této nejrizikovější skupiny pomohou programy pro praktické rekvalifikace mladistvích. Pro tyto obtížně umístitelné a dlouhodobě nezaměstnané mladé lidi vytvářejí zejména obce nové pracovní příležitosti, tzv. „veřejně prospěšné práce“, nejdéle po dobu jednoho roku. Mzdové prostředky poskytuje stát.

VII. MLÁDEŽ A ZDRAVÍ

V důsledku kvalitní odborné péče, zejména o děti do jednoho roku věku, dosáhla v České republice v roce 1996 novorozenecká úmrtnost výše 3,8 promile a v roce 1997 došlo k jejímu poklesu na 3,6 promile. Tyto údaje staví naši republiku mezi vyspělé evropské státy.

Kvalita a rozsah preventivní péče o děti do 18 let věku zůstává nezměněna. Dítě je do věku jednoho roku preventivně vyšetřeno devětkrát, dále je vyšetřeno v 18 měsících, ve věku tří let a dále po dvou letech.

Na základě výzkumů Institutu dětí a mládeže však lze konstatovat, že mladá generace nedoceňuje plně potřebu žít zdravě. Až 90% procent dotázaných považuje sice za významné pečovat o své zdraví, tři čtvrtiny tak hodnotí udržování si dobré fyzické kondice, ale jen 58% respondentů ve věku 15 až 24 let považuje za významné nekouřit a jen 48% pak nepít alkohol. K docenění potřeby žít zdravě byl v rámci Ministerstva zdravotnictví ve spolupráci s jinými resorty zahájen program Zdravá škola.

Mezi přetrvávající problémy obecně dosud patří zajišťování standardu zdravotní péče a přes všechny pokrok existující nedostatky ve zdravotní výchově a ve výchově ke zdravému životnímu stylu.

Zdraví si podle výzkumu IVVM z roku 1997 naši občané cení více než čehokoli ostatního. Rovněž u mládeže hodnota zdraví podle výzkumů IDM dosahuje jednoho z nejvyšších umístění. V opakovaných výzkumech agentury INSOMA se hodnota zdraví umísťuje dokonce na prvním místě hodnotového žebříčku. Přestože ve výzkumech hodnotových orientací nejen celkové populace, ale i mládeže, má hodnota zdraví tradičně jedno z nejvyšších míst, reálné chování tomu nenasvědčuje. Přes určité pozitivní změny je tedy zdravotní stav obyvatelstva nadále neuspokojivý. ČR zaostává za ostatními vyspělými zeměmi ve střední délce života (cca o 6 let), máme zhruba dvojnásobnou úmrtnost mužů v produktivním věku.

Rok 1996 přinesl další pokles kojenecké úmrtnosti (tj. ve věku od 0 do 1 roku věku dítěte), a to na hodnotu 6,0 promile, novorozenecká úmrtnost poklesla na 3,8 promile. Velmi důležitým předpokladem pro zdravý vývoj dětského organismu je kojení dětí, kde

v současnosti není situace uspokojivá. Chybí účinná zdravotní osvěta budoucích maminek, jsou přeceňovány možnosti umělé výživy.

Očkovanosť dětí jako jedna z forem prevence je poměrně vysoká. Nejvyšší je u přenosné dětské obrny, kde se pohybuje v průměru okolo 98,2 %, dále očkování proti záškrtu, tetanu, dávivému kašli - 92,3 %. Obecně platí, že se zvyšujícím se věkem dítěte je podíl očkovaných vyšší.

Pro značnou část mládeže sport a další, z hlediska zdraví významné preventivní aktivity, nehrají dosud odpovídající roli. Z údajů o trávení volného času vyplývá spíše konzumní zaměření (sledování televize, společenská zábava v restauracích, diskotéky a podobně).

Na tomto stavu se podílí zhruba z 50 až 60% způsob života (kuřáctví, stravovací zvyklosti, nedostatek pohybové aktivity, psychické tenze a stresy a související zneužívání léků a drog apod.), okolo 20 % vlivu je přisuzováno životnímu prostředí (v poslední době sice poklesající, nicméně ještě značné znečištění a chemická kontaminace vody, vzduchu, potravin, škodlivé záření a podobně) a konečně z 20 % je činěno za tento stav zodpovědné zdravotnictví (problémy v důsledné prevenci, neuspokojivá četnost a efektivita diagnostiky a léčení).

Na základě výzkumů Institutu dětí a mládeže lze konstatovat, že mladá generace nedoceňuje plně potřebu žít zdravě. Až 90% procent dotázaných považuje sice za "významné" pečovat o své zdraví a tři čtvrtiny (73%) hodnotí udržování si dobré fyzické kondice (sportem - běh, turistika apod.), ale jen 58% považuje za významné nekouřit a jen 48% pak nepít alkohol. Tyto dvě poslední odpovědi již naznačují tendence chování mladých lidí ve vztahu ke kouření a pití alkoholu.

K relativně opomíjeným problémům lze řadit výskyt osob HIV pozitivních a nemocných AIDS. Tito postižení často trpí tzv. sociální smrtí a z této negativní praxe se nevymyká ani ČR. Evidovaný počet postižených nedosahuje relativních hodnot řady vyspělých zemí, přesto je varující. V roce 1997 bylo nově evidováno 352 HIV pozitivních a 103 nemocných AIDS. V dané oblasti se zhusta vyskytují necitlivé přístupy (zejména v otázce identifikace nemocného).

V oblasti zdraví mládeže je cílem dále postupně zlepšovat zdraví mladé populace, které je ovlivňováno kvalitou životního prostředí a životním stylem. Zvyšováním kvality péče prenatální i postnatální dosáhnout dalšího snižování novorozenecké, kojenecké i dětské úmrtnosti, snižovat riziko vrozených vývojových vad. Zdravotní péči poskytovat v co nejširším rozmezí této skupině populace bezplatně. Dále rozvíjet primární péči a především důslednou prevenci. Dále je nutné osvětově působit na jedince a rodiny s cílem zlepšit jejich informovanost o zdravém životním stylu, hygieně, zdravé výživě, plánovaném rodičovství.

Jedním z indikátorů zdravotního stavu dětí a mládeže je mj. i počet hospitalizovaných mladých lidí. Podle posledních dostupných údajů z r. 1995 tvořily osoby ve věku do 24 let téměř 31% hospitalizovaných. Bližší údaje (kromě údajů o porodech) dokumentují zdravotní obtíže těchto věkových kategorií. Tyto obtíže mají zpětně vliv na kvalitu života takto postižených. Údaje jsou patrné z tabulky č. 6.

Tab.6 Počet hospitalizovaných v roce 1995 podle třídy základních diagnóz a věku

třída diagnózy	0	1-4	5-9	10-14	15-19	20-24	% z celku
Infekční a parazit. nemoci.	2863	7976	6641	4880	5996	4172	56.0
novotvary	351	1354	1589	1724	2947	3106	5.8
nemoci krve,kr.orgánů, por.imunity	362	465	598	467	424	235	26.7
nem.edokrinologické, por. přeměny látek	351	579	650	1025	1121	784	11.1
duš. poruchy a poruchy chování	108	743	2162	1894	2255	1786	36.5
nem. nervové soustavy	687	2905	2603	2327	2855	2385	30.9
nemoci oka	226	1261	2364	857	908	691	9.9
nemoci ucha	1470	2483	1908	1271	1076	675	44.5
nemoci oběhové soustavy	183	392	1024	1350	2038	2066	2.2
nemoci dýchací soustavy	9618	41351	30677	11510	11945	6138	60.9
nemoci trávicí soustavy	3713	8476	9735	9831	12174	10757	24.4
nemocí kůže a podkožního vaziva	713	1553	1360	1531	3013	2523	33.4
nem. svalstva, koster. soustavy	105	828	1509	2374	5529	5389	12.0
nem. močové a pohlavní soustavy	1590	4629	4339	3690	9733	14442	20.0
některé stavy vzniklé v perinat. období	19396	34	14	2	0	0	100.0
Vrozené vady, deformace	3347	4601	4424	2322	1547	741	88.3
faktory ovliv. zdr. stav	78393	2392	2000	2299	4739	19831	56.8
těhotenství a porod	0	0	0	47	17314	66603	50.9

(Zdroj: Ministerstvo zdravotnictví 1997)

Celkem bylo zjištěno 449 800 nemocí a vad u dětí a 191 777 u dorostu, z toho bylo těmito nemocemi a vadami handicapováno 21274 dětí a 9737 dorostu. Sledovaní pacienti pro vybranou diagnózu a handicapované děti.

Důležitým faktorem ovlivňujícím kvalitu života jsou i psychiatrické poruchy, jak na údajích o prvních vyšetřeních realizovaných pracovišti alkoholové toxikománie a na psychiatrických pracovištích, jak dokladuje níže uvedená tabulka č. 7.

Tab.7 První vyšetření na pracovištích AT a psychiatrických pracovištích

Porucha :	Počet prvních vyšetření dle věku a podíly z celku vyšetřených			
	0 - 14 let	podíl	14 - 19 let	podíl
organická	263	1.0	411	1.5
vyvolaná alkoholem	61	0.3	845	3.5
Vyvolaná ostatními psychotropními látkami	87	1.8	845	36.7
schizofrenie	50	0.1	781	2.3
afektivní	955	0.5	1010	2.3
neurotická	4650	4.2	8039	7.2
osobnosti	363	1.9	2165	11.5
sexuální	21	1.7	167	13.1
mentální retardace	3158	19.4	2796	17.2
vývoje	17765	85.2	4722	22.7
neurčená	255	5.5	682	14.6

(Zdroj: Ministerstvo zdravotnictví 1997)

O počtu občanů se zdravotním postižením v ČR není k dispozici žádný statistický údaj. Lze provést pouze kvalifikovaný odhad vycházející z toho, že četnost zdravotních postižení je v zemích s obdobnou úrovní rozvoje obdobná. Odhadujeme, že v ČR je zhruba 1 200 000 občanů se zdravotním postižením. Ještě složitější je odhad počtu občanů s jednotlivými typy zdravotního postižení. Zpráva o situaci zdravotně postižených a o nejnaléhavějších úkolech, které je třeba vyřešit pro vládu ČR uvádí tyto odhady:

60 000	zrakově postižených
300 000	sluchově postižených
60 000	s poruchami řeči
1 500	slepohluchých
300 000	mentálně postižených
530 000	diabetiků
150 000	po cévních a mozkových příhodách
140 000	postižených epilepsií
100 000	duševně nemocných
200 000	psoriatických

Velké množství zdravotních postižení se vyskytuje v kombinaci. K nim se však řadí značné množství osob postižených např. vrozenými vývojovými vadami, posttraumatickými stavy a s řadou dalších handicapů. Vzhledem k úrovni současného statistického zjišťování těchto skutečností, není možno, být jen zhruba odhadnout množství a druh zdravotního postižení dětí a mládeže a specifikovat je pro jednotlivé kategorie. Pouze orientačně lze hovořit o 30-40% z výše uvedeného počtu.

VIII. Mládež a negativní jevy - sociálně patologické jevy u dětí a mládeže

V posledních letech dochází k nebyvalému rozšíření sociálně-patologických jevů mezi mládeží. Za příčiny tohoto stavu lze považovat především některé negativní jevy v rodině, dále současné společenské prostředí, kde se po ztrátě bariér, typických pro totalitní režimy, zatím spíše prosazuje snáze agrese a konzumní styl života, než jednání orientované na spolupráci a vytváření kvalitních vztahů. Dále jde o agresivní vliv konzumní kultury, včetně dopadů do hodnotového systému mladé generace, nedostatečnou nabídku atraktivních možností trávení volného času, což vše zvyšuje riziko ohrožení mladé generace sociálně-patologickými jevy.

Z údajů policejní statistiky vyplývá, že počet evidovaných trestných činů, spáchaných dětmi a mladistvými, od roku 1989 neustále narůstá, v rámci tohoto jevu je zaznamenáván prudký nárůst kriminality dětí, přičemž se neustále snižuje věk pachatelů. V kategorii pachatelů do 18 let se zvyšuje brutalita a intenzita útoků na osoby i majetek, zároveň se zvyšuje organizovanost páchaní trestné činnosti.

Roste procento trestné činnosti dětí a mládeže i trestné činnosti na ní páchané, dochází k prudkému nárůstu stíhaných dětí; množí se případy dětské prostituce, dětské pornografie; třetina mladých lidí experimentuje s drogami; množí se případy rasových útoků; výzkumy poukazují na negativní vliv násilí prezentované ve sdělovacích prostředcích; nejsou řešeny otázky zamezení přístupu dětí k materiálům, zachycujícím násilné, sadistické a pornografické scény na nejrůznějších nosičích informací, včetně Internetu; není dořešena úloha a zodpovědnost sdělovacích prostředků

Počet stíhaných mladistvých a počet dětských delikventů dokumentuje statistika Policejního prezidia ČR. Srovnání mezi delikty spáchanými v roce 1991 a 1997 ukazuje tabulka č. 8.

Tab.8 Počet stíhaných osob (dětí a mladistvých) v letech 1991 až 1997

Rok	Mladiství	Koeficient	Děti	Koeficient	Celkem stíháno	Koeficient
1991	9 081	100	5 139	100	81 790	100
1997	11 125	123	9 217	179	118 395	145

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti 1997)

Nebezpečným sociálně-patologickým jevem je (bez ohledu na věk pachatele) kriminalita páchaná na mládeži. Zde je možno vysledovat i některé kořeny budoucí trestné činnosti mládeže. Přehled poskytuje tabulka č. 9.

Tab.9 Kriminalita páchaná na mládeži – rok 1997

Skutek	Počet skutků spáchaných na mládeži 0 - 18 let
Násilné činy celkem	3205
Mravnostní činy celkem	1185
Krádeže prosté celkem	841
Zbývající kriminalita celkem	155
ČR celkem	5386

(Zdroj: Ministerstvo vnitra 1998)

Na základě výzkumů IDM uskutečněných v posledních letech je možno konstatovat, že mezi mládeží v ČR nedochází ke snižování podílu experimentujících s drogami. Naopak se tento podíl mírně zvyšuje, klesá věk prvních pokusů, zvyšuje se nabídka drog, a to i ve škole a jejím okolí (zejména extáze a pervitin). Masivní podíl na experimentování s drogami zaujímají produkty z konopí, kde se pravděpodobně významně rozšiřuje samozásobitelství a pravděpodobně jejich požívání je stále častěji tolerováno i ve společenských prostorách (restaurace a kluby). Obecně lze konstatovat, že se začínají vytvářet podmínky pro konstituování, byť zatím marginálních skupin dětí, u nichž je možná prognóza budoucí závislosti (připravenost požití drogy vykazuje, mimo marihuany, okolo 5-8 % dotázaných). Ve vztahu k působení školy. Dvě pětiny uvádí, že neví o opatřeních, které škola přijala v oblasti prevence ("nepřijala žádné"), třetina udává, že se nekonají žádné akce. Celkově o toxikománii vypovídá tabulka č. 10.

Tab.10 Alkoholové a nealkoholové toxikománie

Pacienti "živá kartotéka "	věk			% z celku
	0 - 14	15 - 19	20 - 29	
Alkohol	35	652	5047	18.9
Opiáty	7	651	741	86.4
Canabinoidy	19	224	186	90.5
sedativa, hypnotika	1	31	124	20.5
Kokain	0	11	6	85.0
Stimulancia	8	630	685	89.9
Halucinogeny	3	33	40	90.5
Prchavá rozpouštědla	15	141	152	88.8
Kombinace drog	14	250	279	79.2
Jiné	1	35	109	30.2
Drogy celkem	88	1970	2322	73.7

(Zdroj: Ministerstvo zdravotnictví 1997)

Jednou z příčin výskytu sociálně patologických jevů, včetně projevů politického extremismu, je nezaměstnanost mladých lidí. V poslední době dramaticky narůstá podíl nezaměstnaných mladých lidí. S nárůstem nezaměstnanosti je spojen růst jak extrémních negativních jevů jako jsou drogy, alkoholismus, gamblerství, kriminalita, ale i neosvojení či ztráta sociálních dovedností, deprese a pocitu společenské vykořeněnosti.

IX. Postoje mladých lidí

a) Hlavní pocíťované problémy mládeže

Níže uvedená tabulka č. 11 ukazuje, které životní problémy považují mladí lidé pro svou osobu za hlavní.

Tab.11 Hlavní pocíťovaný životní problém ve věkové skupině 15-25 let v roce 1996

PROBLÉMY	%
Finanční	18,2
Bytové	11,6
zdravotní	3,1
studijní	16,3
Pracovní	14,4
Rodinné	5,9
Sociální	0,5
partnerské	6,9
mezilidské	3,4
společenské	0,2
Fyzické	3,7
Jiné	7,4
Žádné	9,2

(Zdroj: INSOMA 1997)

Na doplnění uvádíme podrobnější věkovou specifikaci. U mládeže do 20 let to jsou problémy spojené se studiem a vzděláváním, ve věku 21 až 25 let nejčastěji uvádějí problémy finanční, pracovní a bytové. V další věkové skupině (26 – 29 let) se do popředí dostávají také rodinné problémy.

b) Tolerance mládeže vůči různým skupinám obyvatelstva

Srovnávací výzkum "EUROBAROMETR", který uskutečnil IDM v roce 1998, byl věnován názorům mladých lidí na soužití různých skupin obyvatelstva, národností a rasovou toleranci, preferenci mužů nebo žen v určitých profesích.

18 % mladým respondentům v ČR "nevadí" nikdo z lidí z jiného kulturního nebo národnostního prostředí. 68 % "vadí" drogově závislí, 65 % má nepříznivé pocity z alkoholiků, 45 % z bezdomovců a 22 % z homosexuálně orientovaných. Podrobnější údaje uvádíme dále:

Tab.12 Negativní postoje k odlišným skupinám obyvatel

Dotázanému vadí následující skupiny:	%	pořadí
nikdo	18	5
lidé jiných národností	2	13
lidé jiné rasy	9	7
lidé jiného vyznání	3	11.5
lidé odlišné kultury	3	11.5
Fyzicky handicapovaní lidé	5	8.5
Mentálně handicapovaní lidé	13	6
homosexuálové, gayové či lesbičky	22	4
lidé oblékající se jinak než dotázaný	1	14
lidé na vyšší, či nižší finanční úrovni než dotázaný	4	10
drogově závislí	58	2
alkoholici	65	1
bezdomovci	45	3
někdo jiný	5	8.5

(Zdroj: IDM 1998)

c) Mládež z národnostních menšin, mladí migranti, běženci:

Národnostní složení mladé generace se příliš neliší od složení celé populace, ale menší rozdíly přece jen existují. K české národnosti se hlásí téměř 82 % mladé generace, k moravské národnosti přes 14%, necelá 3% se hlásí k národnosti slovenské, 0,4% mladých lidí jsou polské národnosti a 0,2% německé národnosti. K romské národnosti se přihlásilo 0,4% mladé populace (10 000 osob). Tato skutečnost je dána tím, že Romové se v nezanedbatelném počtu hlásí k české národnosti. Podíl cizinců na celkovém obyvatelstvu České republiky je zhruba 1,5 %.

Prozatím mají mladí lidé vcelku pozitivní postoje k cizincům, kteří k nám přišli pracovat a podnikat, byť jsou jiné národnosti a barvy pleti. Mladí lidé přijímají ve značné míře tyto minority, pokud akceptují převládající modely vztahů mezi lidmi u nás a neodlišují se markantně od životního stylu naší populace. Více než 60% respondentů však hodnotí jejich počet imigrantů záporně, přičemž téměř 50% odsuzuje ekonomické důvody imigrace. Na druhé straně pozitivní je poměrně aktivní přístup k možné změně postojů ve smyslu posílení solidárnosti, neboť zhruba 60% respondentů této věkové kategorie má názor, že v této souvislosti "je nutné vytvořit a prosazovat změnu životního stylu celé společnosti", z čehož zákonitě vyplývá i změna příslušných postojů.

Z hlediska článků 29 a 30 Úmluvy o právech dítěte (právo používat vlastní kulturu, náboženství a jazyk), zaujímá v ČR zvláštní postavení romská národnostní menšina. Jako jediná se svými specifickými antropologickými a sociálními charakteristikami zjevně odlišuje nejen od teritoriální majority, ale i od ostatních národnostních menšin ČR.

d) Mládež a Evropa

V otázkách srovnávacího výzkumu “EUROBAROMETR 1998” se význam EU pro mladé lidi projevil jednoznačně jako prostředek ke zlepšení ekonomické situace v Evropě. Tuto odpověď uvedlo 48 % dotázaných. Druhý nejčastější význam je spojován s vytvořením lepší budoucnosti pro mladé a se zachováním míru (37 % a 36 %). K důležitým významům patří rovněž možnost jít kamkoliv v Evropě (35%). O něco více než pětina (22 %) pokládá za významnou EU kvůli vytváření pracovních příležitostí.

Podle vyslovených názorů příští členství České republiky v euroatlantických strukturách může přinést zlepšení ekonomické a bezpečnostní situace a stabilizaci politických poměrů. S tím je spojeno i respektování politických rozhodnutí vrcholných orgánů obou organizací našimi představiteli.

Názory české mládeže na postavení České republiky a sjednocování Evropy jsou poměrně konsistentní. Vysokou shodu i přijetí vykazuje otázka spolupráce se střeoevropskými zeměmi a začlenění ČR do EU. Vstup do NATO vítají spíše středoškolaři (65 %) oproti populaci ve věku 20 - 26 let (52 %).

Jednou z cest ovlivňujících smýšlení mladých lidí, je bezprostřední kontakt s mladými z ostatních částí Evropy. K tomu mj. slouží i Program EU Mládež pro Evropu III.

Těžištěm programu Evropské unie Mládež pro Evropu jsou skupinové výměny mládeže, jimiž tento program přispívá k mimoškolnímu vzdělávání mladých lidí. K dalším aktivitám se řadí akce pořádané pro pracovníky s mládeží, jako např. krátké studijní cesty, průzkumové cesty či školení pracovníků s mládeží. V roce 1998 se začínají poprvé realizovat také akce: Iniciativy mládeže a Dobrovolná služba, které jsou teprve v začátcích.

Iniciativy mládeže jsou inovativní projekty místního, regionálního, národního nebo evropského rozsahu uskutečňované skupinami mladých lidí za metodické pomoci zkušeného poradce nebo pracovníka s mládeží. Jejich hlavním cílem je rozvinout tvůrčí schopnosti a podnikatelský potenciál mladých lidí.

Dobrovolná služba je v podstatě 1-6 měsíční stáž, např. v oblasti ochrany životního prostředí, údržby kulturních památek, sociální a vzdělávací činnosti, v médiích, v prevenci negativních jevů, eventuálně v informační činnosti.

V roce 1998 se v rámci 89 projektů zúčastnilo na mezinárodních výměnách celkem 1 500 osob, v zahraničí pobývalo na studijních pobytech 59 pracovníků s mládeží (opačné možnosti využilo 23 zahraničních účastníků). V Iniciativách mládeže se jednalo o 2 projekty místního rozsahu, v dobrovolné službě šlo o 2 případy realizované v Irsku. Dále probíhaly informační akce, předprojektové přípravné schůzky a další. Zanedbatelných není ani zprostředkování 55 partnerských skupinových výměn. K tomu patří i realizace seminářů v zahraničí, projekty a kurzy jazykové přípravy, nadnárodní školení a informační akce. Na tuto činnost bylo vynaloženo cca 25 mil. Kč.

Dalším z možných účastnických programů je akční program Leonardo da Vinci pro odborné vzdělávání, jehož hlavní ideou je myšlenka celoživotního vzdělávání. Není to program určený výslovně pro mládež, ale mládež na něm může participovat. Program Leonardo da Vinci se zaměřuje na to, aby mladí lidé, zaměstnanci a podniky nebyli pouze ovládáni stále rychlejšími technologickými změnami, ale aby na nich široce participovali a profitovali. Bližší informace poskytuje Národní vzdělávací fond, Národní koordinační jednotka programu Leonardo da Vinci.

Jiným vzdělávacím programem je Socrates, jehož cílem je především zkvalitnění a dosažení vyšší efektivity v oblasti vzdělávání dětí, mladých lidí a dospělých, a to zintenzivněním evropské spolupráce a usnadněním přístupu ke vzdělávání vůbec. Program Socrates zahrnuje i subprogramy Erasmus, Comenius a Lingua a další horizontální programy (Eurydice, Arion, Naric a vzdělávání dospělých). Podmínkou pro rozběh programu Socrates v České republice byl vznik jeho kanceláře, která je kontaktním místem pro zprostředkování obecných i podrobných informací o tomto programu a je zodpovědná za jeho zavádění a popularizaci.

e) Vztah k rodině, rodičům a starým lidem

Spolu s tolerancí k různým skupinám obyvatelstva, šetření zjišťovalo rovněž vztah ke starým lidem a vlastním rodičům. Jedním z indikátorů tohoto vztahu je potřeba setrávat v bezprostřední blízkosti svých rodičů.

K hlavním důvodům setrávání u rodičů patří: nedostatek vhodného bydlení pro mladé (76 %), mladí lidé si nemohou dovolit se přestěhovat (65 %). S odstupem zaznívá argument, že mladí lidé chtějí nejdříve něco našetřit na lepší start (36 %). S názorem, že mladí lidé chtějí žít pohodlně, bez odpovědnosti souhlasila necelá čtvrtina (23 %).

Jaké je k tomu vedou hlavní důvody, ozřejmí tabulka č. 13.

Tab.13 Důvody setrvání s rodiči

Mladí lidé setrávají u rodičů z důvodů:	%	pořadí
mladí lidé si nemohou dovolit přestěhovat se	65	2
mladí lidé se berou či stěhují ke svým partnerům, později než předtím	14	5
není dostatek vhodného bydlení pro mladé lidi	76	1
mladí lidé chtějí nejdříve něco našetřit pro lepší start	36	3
bydlení s přáteli apod. není oblíbené jak bývalo	4	8.5
mladí lidé chtějí žít pohodlně bez odpovědnosti	23	4
v dnešní době nejednají doma rodiče s dětmi tak autoritativně jako dříve	13	6
rodiče potřebují děti, aby jim pomohly finančně	5	8
mladí lidé se stěhují od rodičů stejně jako předtím, anebo dokonce dříve	10	7
jiná odpověď	4	8.5

(Zdroj: IDM 1998)

Z jednotlivých výroků charakterizujících vztahy ke starým lidem byl nejčastěji vyjádřen souhlas s tím, že by dotázaný nikdy nenechal své rodiče žít v domově důchodců (57 %). Dále to byl pozitivní postoj vůči starším lidem - generace mladých má vůči starým lidem odpovědnost (42 %). Podobné zastoupení mělo konstatování stavu, že staří lidé nechápou, jak se věci v naší společnosti změnil (41 %).

Struktura odpovědí je velmi podobná, vyjadřuje odpovědnost vůči starší generaci i generační posuny. To dokumentuje tabulka č. 14.

Tab.14 Názory na staré lidi

Názory dotázaných na staré lidi:	%	pořadí
staří lidé nechápou, jak se věci v naší společnosti změnilly	41	3
staří lidé nechápou, co mladí chtějí, či mají rádi	36	4
moje generace by neměla platit na starobní důchody	5	10.5
moje generace má vůči starým lidem zodpovědnost	42	2
není žádný zvláštní problém týkající se starých lidí	16	6
nikdy bych nenechal své rodiče žít v domově důchodců	57	1
nechtěl bych mít povinnost pečovat o staré členy své rodiny	5	10.5
o staré lidi se má postarat stát	15	7.5
staří lidé by měli zůstat aktivní co nejdéle	21	5
medicína by neměla uměle prodlužovat život starých lidí do nekonečna	15	7.5
staří lidé by měli projevit více zájmu o mladé lidi a více jim pomoci	12	9

(Zdroj: IDM 1998)

f) Mládež a životní prostředí

Mladí lidé vykazují poněkud nižší spokojenost s životním prostředím jako celkem, zejména jim vadí problémy v čistotě ovzduší, v čistotě místa bydliště a v otázce odstraňování odpadů z domácností. Oproti ostatní populaci se častěji domnívají, že občané nemají skoro žádné možnosti, jak chránit životní prostředí (20 až 29letí), nejmladší se naopak častěji domnívají, že obecní zastupitelstva apod. dostatečně využívají svých možností ke zlepšování životního prostředí. Vykazují i vyšší ochotu si v zájmu životního prostředí něco odepřít a další pozitivně hodnotitelské postoje.

Na druhou stranu se mládež, jak ukazuje výzkum agentury BML, neliší od ostatní populace co do preference ekologických výrobků, více preferuje výrobky na jedno použití, polotovary, nezajímá se tolik o úspory vody a energií a nehledí tolik na cenu výrobků (rozdíly se pohybují okolo 5 bodů - jsou způsobeny posuny u mladých lidí ve věku od 20 až 29 let, tedy věku osamostatnění se, rodičovství, startu pracovní kariéry a podobně).

Mladí lidé, na rozdíl od ostatní populace, obecně přikládají menší úlohu státu než ekologickým sdružením. Zčásti se odlišuje podskupina mladých lidí ve věku 15 až 19 let, kteří podporují roli MŽP v ekologickém vzdělávání, informatice a poradenství, naopak, co se týká vystupování v médiích, tvorby zákonů, pořádání ekologických akcí, plédují oproti svým starším vrstevníkům ve prospěch nevládních organizací.

Členská základna občanských sdružení ekologického zaměření je tvořena především mladými lidmi a spontánně vznikají nejrůznější ekologické aktivity (někdy i extrémně zaměřené). Celkově pro mládež představuje zdravé životní prostředí jednu z významných hodnot.

X. MLÁDEŽ A STÁT

Vztah státu k mládeži se odvíjí ve dvou rovinách: v rovině podpory a v rovině ochrany. Při ochraně ze strany státu se jedná především o tu část mládeže, která se nemůže do převážné míry starat sama o sebe, ať už z důvodu ekonomické nesoběstačnosti, psychické a fyzické nezralosti, či z důvodu psychického, fyzického nebo sociálního handicapu.

Výkon státní správy v oblasti péče o děti a mládež na ústřední úrovni je v současnosti ze zákona v kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Realizace dílčích oblastí této péče však zároveň přísluší dalším resortům. Na úrovni okresu tyto činnosti částečně řídí okresní úřady. Oblast vzdělávání a parciálně též volný čas zabezpečují na této úrovni školské úřady.

Participace mládeže

Obecně nižší zájem o veřejně prospěšnou aktivitu v místě bydliště projevují oproti jiným skupinám mládeže středoškoláci, v oblasti pomoci občanským sdružením je situace vyrovnaná. Zájem o veřejně prospěšnou aktivitu je dán i výchovou a možnostmi participace na řešení věcí veřejných.

Přestože např. středoškolská mládež vykazuje určitý zájem o participaci, její možnosti jsou však limitovány již na úrovni školy (možnost vyjadřovat se k otázkám rozhodování o věcech, týkajících se rodiny uvádí 44%, školní třídy 20%, školy 3 %, obce, čtvrti 4 %). Poznatky o malých možnostech participace úzce souvisí s hodnocením situace ve společnosti. Mládež citlivě reflektuje situaci ve společnosti i posuny veřejného mínění. Mladí dospělí jsou poněkud spokojenější (19 % oproti 12 % u středoškoláků).

Politický vývoj v minulém období způsobil odcizení řady mladých lidí politice a politickým strukturám. Respondenti ve věku 20 - 26 let nedůvěřují zejména politickým stranám, Senátu, Poslanecké sněmovně, vládě ČR a církvím (od 84 do 77 %), naproti tomu důvěřují prezidentu republiky, novinám a televizi (70- 65 %). Středoškoláci více než ostatní nedůvěřují policii a poslancům v místě bydliště, naopak více důvěřují okresním úřadům, soudům a Senátu. Tato hodnocení nelze přeceňovat, odráží totiž přirozeně míru osobních zkušeností a informovanosti (tedy i nezkušenosti a neinformovanosti), informace sdělované masmédií a především aktuální politickou situaci. Uvážíme-li, že jedním z práv dítěte je právo na informace, můžeme se domnívat, že zájem o informovanost dětí ze strany různých institucí není adekvátní. Vzdávající nespokojenost, umocňovaná malými možnostmi participace, může vést k narůstající pasivitě a lhostejnosti mládeže vůči společenskému vývoji, nebo i k výskytu určitých excesů.

Podle respondentů má možnost ovlivňovat život ve státě 59% občanů, ale pouze 23% mladých lidí do 26 let. Zejména oblast místní politiky představuje pole působnosti pro mladé lidi, kteří mají zájem o participaci na ovlivňování společenských procesů. Tyto otázky však nestojí v centru pozornosti dotazovaných mladých lidí. Výsledky průzkumů IDM ukazují na malý zájem respondentů o místní politiku a politiku vůbec. Necelá třetina respondentů se domnívá, že mladí lidé nejsou vylučováni z možností podílet se na životě obcí a měst. V pořadí důležitosti jsou uváděny následující důvody: nehodí se to starším, mladí lidé mají příliš mnoho připomínek, existují obavy z kritiky, sami mladí lidé nemají zájem, pro "radnici" by vznikaly problémy, nehodí se to politickým stranám. Jako hlavní překážka participace mládeže na životě společnosti se jeví dlouhodobě vytvářené stereotypy ve společnosti, a to ve všech věkových kategoriích.

V souhrnu je možno konstatovat soubor následujících překážek vyšší míry participace:

1. Exkluze mladých lidí z procesu rozhodování
2. Intergenerační konflikty
3. Motivace a informovanost samotných mladých lidí
4. Vnější podmínky pro participaci (včetně legislativních bariér)

Konkrétním vyjádřením působnosti státu a jeho podpory mladým lidem jsou každoročně vyhlašované Programy podpory a ochrany mládeže, v jejichž rámci se jednotlivá občanská sdružení přihlašují prostřednictvím cílených projektů do konkurzního řízení na státní příspěvek. Tento příspěvek dosahuje ročně cca 200 mil. Kč.

Programy podpory a ochrany mládeže pro rok 1998, jejich cíle a podmínky

1. Program ZAHRANIČÍ

- a) Přátelství – výměny mládeže na základě mezivládních dohod
- b) Evropa – podpora mezinárodních výměn dětí a mládeže na základě kulturních dohod
- c) Zdraví – ozdravné pobyty pro zdravotně postižené děti

Program sleduje zlepšení možností a dostupnosti cestování dětí a mládeže, která není výdělečně činná

2. Program POROZUMĚNÍ

- a) Životní styl – ochrana dětí a mládeže před sociálně patogenními jevy
- b) Pomoc – pomoc mládeži v obtížných životních situacích, podpora zdravotně postižených dětí a mládeže
- c) Tolerance – podpora aktivit vedoucích k integraci rizikové mládeže, výchova k toleranci a proti rasismu, xenofobii a antisemitismu

3. Program VOLNÝ ČAS

- a) Talent – talentovaná mládež
- b) Regiony – akce a provozní náklady malých sdružení dětí a mládeže
- c) Mládež – pro občanská sdružení pracující s dětmi a mládeží na akce, především dlouhodobé pro organizovanou mládež a děti
- d) Školáci – pro sdružení při školách a školských zařízeních na akce, pořádané pro děti a mládež

Podpora rozvoje účelného využívání volného času zejména neorganizovaných dětí a mládeže

4. Program PRÁZDNINY

Podpora prázdninové činnosti formou táborů jako významné složky dlouhodobějšího výchovného působení na mládež.

5. Program PŘÍPRAVA VEDOUCÍCH

Podpora činnosti sdružení, vedoucí ke konkrétní a zodpovědné práci s dětmi

6. Program SDRUŽENÍ

Podpora občanských sdružení dětí a mládeže s celorepublikovou působností

7. Program INVESTICE

Žádosti o investiční dotace stavebního nebo strojního charakteru.

Podrobnosti jsou uvedeny v tabulkách č. 15 – 17.

Tab.15 Přihlášené a doporučené projekty Programů podpory a ochrany dětí a mládeže na rok 1998

Program	Přihlášených projektů	Doporučených projektů	Doporučeno Kč v tis.
Zahraničí	158	110	8 114
Porozumění	254	150	9 764
Volný čas	611	291	19 934
Prázdniny	276	230	37 870
Příprava vedoucích	121	53	3055
Sdružení	34	24	35 872
Celkem	1454	858	111 609

Tab.16 Přihlášené a doporučené projekty Programů podpory a ochrany dětí a mládeže na rok 1999

Program	Přihlášených projektů	Doporučených projektů	Doporučeno Kč v tis.
Zahraničí	143	109	8 731
Porozumění	271	123	8 177
Volný čas	631	355	17 205
Prázdniny	322	263	44 930
Příprava vedoucích	153	67	6 750
Sdružení	34	24	46 768
Celkem	1554	941	132 560

Tab.17 Srovnání:

Program	Přihlášených projektů	Doporučených projektů	Doporučeno Kč v tis.
Zahraničí	-15	-1	+617
Porozumění	+17	-27	-1 587
Volný čas	+20	+64	-2 729
Prázdniny	+56	+33	+7 060
Příprava vedoucích	+31	+14	+3 695
Sdružení	0	0	+10 870
Celkem	109	83	+17 926

Oproti minulému roku nevýrazně stoupl počet přihlášených projektů, právě tak jako počet doporučených. Proporce mezi přihlášenými a doporučenými zůstávají zhruba stejné. Došlo však k navýšení dotační sumy o téměř 18 mil. (zhruba se jedná o inflační interval).

XI. Mládež a volný čas

1) Podpora na úrovni veřejné správy

V této oblasti hraje nezastupitelnou roli školství jako jeden z hlavních garantů výchovy mimo vyučování a tedy i gestor nemalé části činností ve volném čase a zároveň i gestor, spravující četná zařízení pro výchovu mimo vyučování. V České republice pracuje 4 240 školních družin se 232 000 žáky, 371 školních klubů s 27 000 žáky, významná je i činnost sportovních klubů, kde je registrováno 250 000 dětí (ovšem jen tři čtvrtiny škol všech stupňů mají vlastní tělocvičny a hřiště).

Největší objem ze školských zařízení, zabývajících se volným časem dětí a mládeže, zauímají střediska pro volný čas. V roce 1997 působilo v republice 294 těchto subjektů. V jejich 15 475 pravidelně pracujících zájmových útvech bylo zapojeno více než 215 tisíc a v dalších aktivitách pak více než 2,3 miliony dětí a mladých lidí.

Dalším resortem, který se významně podílí na formování volného času mládeže, je Ministerstvo kultury. V České republice existuje hustá síť padesáti profesionálních divadel, z nichž 12 se přímo zaměřuje na dětského diváka, a symfonických orchestrů (13), které poskytují slevy dětem a mládeži. Každoročně jsou vyhlašovány granty na podporu nekomerčního umění, které umožňují dostupnost nekomerčního umění mládeži. Granty jsou podporovány i další aktivity, např. vydávání ilustrovaných knih pro děti a mládež, přednášky, literární večery, výstavy, soutěže a aktivity podporující doplňkovou knihovnickou, informační a kulturně-vzdělávací činnost pro děti a mládež.

Také resort práce a sociálních věcí se v rámci prevence sociálně-patologických jevů orientuje na rozvíjení volnočasových aktivit mládeže. V současnosti působí v České republice např. třicet tři sociálních asistentů, kteří pracují s neformálními skupinami mládeže v jejich přirozeném prostředí, rozvíjejí se aktivity v rámci sociální intervence.

Specifickým je v této oblasti resort obrany, kde je v podmínkách vojenské základní služby volný čas mladých mužů do značné míry regulován.

Řadu úkolů v této oblasti by měly plnit obce, okresní a školské úřady, především svými granty pro občanská sdružení a další nevládní organizace, pracující v oblasti dětí a mládeže, péčí o provozování a zřizování veřejných hřišť a sportovišť a zařízení pro volný čas dětí a mládeže. Většímu rozšíření zájmu nižších článků státní správy a samosprávy o zabezpečení volného času dětí a mládeže brání nedostatek finančních prostředků ve veřejných rozpočtech. Svoji roli zde však sehrává i absence právních norem.

2) Subjekty nestátní povahy

V České republice existuje několik stovek občanských sdružení dětí a mládeže, ve kterých je registrováno cca 10% populace do 26 let, dále tělovýchovných a sportovních spolků (z nichž 200 má celorepublikovou působnost), v nichž je organizováno zhruba 25 % dětí a mládeže, a dalších sdružení, pracujících s dětmi a mládeží. Činností v těchto sdruženích s různorodou činností (cestování, sport, táborectví, kultura, zájmové technické činnosti, společensky prospěšné aktivity atd.) se věnuje cca 19% populace jako příležitostní účastníci akcí nebo aktivní spolupracovníci sdružení.

I v oblasti volného času dochází v životě mládeže ke změnám. Změny jsou důsledkem celé řady společenských procesů. Došlo ke změnám v institucionálním zabezpečení volného času mládeže, kultura a sport, včetně rekreačního, se zkomercializovaly, probíhá informační revoluce s nástupem informačních technologií. Těžištěm volného času mládeže se postupně stávají aktivity spojené s masmédií. Dominantní pozici má sledování televize, frekvence sledování a objem času, prožitého před obrazovkou, stále stoupá. Na předním místě je ve volném čase mládeže i poslech reprodukované hudby, také u této činnosti se jedná

o mírný vzestup. Četba novin a časopisů naopak klesá. Zastavil se pokles četby knih, návštěva kina se ze života mládeže stále více vytrácí.

Ve vývoji volnočasových aktivit dochází v posledních letech k novému zlomu. Po předchozím poklesu dochází u řady aktivit opět k mírnému růstu. Jedná se například o aktivní sportování, náročné kulturní aktivity, jako je hudebně dramatická činnost a výtvarná činnost. Ještě výrazněji však stoupá ve volném čase podíl návštěv restaurace a “nicnedělání”.

Na volný čas dětí a mládeže mají vliv kromě objektivně daných společenských podmínek především rodina, stát (včetně školy a školských zařízení jako převážně státních institucí) a dále neformální skupiny vrstevníků, resp. formalizované skupiny vrstevníků v občanských sdruženích dětí a mládeže, eventuálně ve sdruženích, která pracují s dětmi a mládeží.

a) Rodina

Informovanost rodičů o možnostech a vlastním uskutečňování zájmových činností dítěte hraje při ovlivňování volného času významnou roli. Rodiče ve své většině projevují zájem o činnost svých dětí ve volném čase.

b) Školství

V současné době je výchova mimo vyučování zabezpečovaná školou, resp. školskými zařízeními chápána podle zákona jako součást péče o výchovu a vzdělávání. Školskými zařízeními pro výchovu mimo vyučování jsou střediska pro volný čas dětí a mládeže, školní družina, školní klub, školní knihovna a domov mládeže. Dále uvedené číselné údaje se vztahují ke školnímu roku 1997/1998.

Tab.18 Školská zařízení pro výchovu mimo vyučování

Školní družiny	
počet zařízení	4 226
počet oddělení	9 222
počet žáků	226 630
Školní kluby	
počet zařízení	352
počet oddělení	1 340
počet žáků	25 821
Střediska pro volný čas dětí a mládeže	
počet zařízení	289
počet útvarů	14 427
počet členů v útvarech	206 914
počet akcí za rok	43 387
počet účastníků na akcích	2 139 367
Domovy mládeže	
počet zařízení	314
počet ubytovaných	35 751

(Zdroj: ÚIV 1998)

c) Občanská sdružení

I přesto, že 72% respondentů si myslí, že občanská sdružení mohou v určité míře nebo za určitých společenských podmínek ovlivňovat život naší společnosti, pouze každý desátý dotázaný uvedl, že je členem nějakého občanské sdružení nebo zájmové organizace. Podrobnosti jsou uvedeny v následující tabulce:

Tab. 19 Přehled činnosti občanských sdružení dětí a mládeže

Zapojení mladých lidí 15-29 do činností sdružení orientujících se na děti a mládež v %	
Ne	78
Občas	11
Často	8
Aktivity sdružení orientujících se na děti a mládež v %	
Všestranné	35
Sport	23
Kultura	12
Turistika	21
Životní prostředí	3
Pomoc lidem	4
Jiné	3

(Zdroj: IDM 1997)

Stát:

Vyjádřením této působnosti jsou každoročně vyhlášené Programy podpory a ochrany dětí a mládeže. O tomto vztahu pojednáváme ve zvláštní kapitole (viz výše).

XII. Výzkumná činnost IDM MŠMT ČR v roce 1998

1. Postoje a názory mladé generace

PhDr. Pelka František a kolektiv

Průběžné sledování postojů a názorů mladé generace se záměrem vytvářet postupně časové řady. Podklad pro budoucí analýzy pro decizní sféru v oblastech: povolání, životní vzory a hodnoty, volný čas a negativní jevy, zájem mladých lidí o veřejné dění, rodinná situace.

2. Názory mládeže ve věku 15- 20 let na kriminalitu a na některé další sociálně patologické jevy v jejich okolí

PhDr. Pelka František

Sledování uvědomění výskytu negativních jevů v okolí respondenta, obavy mládeže z kriminality a dalších negativních jevů, názory mládeže na příčiny kriminality, názory na policii, právní vědomí a životní postoje mládeže, interpersonální vztahy a volný čas.

3. Rozbor projektů občanských sdružení v rámci programu Volný čas

PhDr. Jíra Otakar

Sledování obsahové, ekonomické a efektivní stránky programu podpory a ochrany dětí a mládeže. Podklad pro formulování zásad programů podpory a ochrany dětí a mládeže a jejich financování pro další rok.

4. Eurobarometr 1998

PhDr. Pelka František, Mgr. Ondrušková Marta

Mezinárodní srovnávací polytematický výzkum (komparace s výzkumem EU). Sledování diference mezi názory české mládeže a mládeže ze zemí EU, zejména v oblastech informovanosti, xenofobie a zaměstnanosti.

5. Antena Praha

PhDr. Pelka František, Mgr. Ondrušková

Srovnávací výzkum v oblasti zneužívání návykových látek. Navázání výzkumu na etapu z r. 1995, kdy byly zkoumány údaje z Prahy a Amsterdamu.

6. Participace mládeže na správě věcí veřejných

PhDr. Pelka František a kol.

Výzkum zájmu mládeže o participaci a mezigeneračních vztahů.

7. Názory učitelů a žáků na význam a potřebnost soutěží. Analýza jevů a příčin ovlivňujících efektivitu soutěží

Ing. Hoffman Otto a kol.

Názory pedagogů a studentů středních škol na význam a potřebnost soutěží. Analýza jevů a příčin ovlivňujících efektivitu soutěží. Informace o aktuálním stavu soutěží, jejich náročnosti a podmínkách pro jejich realizaci.

8. Sonda zájmové činnosti na základních a středních školách v ČR ve školním roce 19978/98

Ing. Hoffman Otto a kol.

Zjištění současného stavu zájmové činnosti na základních a středních školách a porovnání s výsledky šetření v letech 1977, 1982, 1991 a 1994. Zřetel položen i na občanská sdružení.

INSTITUT DĚTÍ A MLÁDEŽE
Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

ZPRACOVAL: PHDR. OTAKAR JÍRA

SÁMOVA 3
101 00 PRAHA 10
ČESKÁ REPUBLIKA

tel./fax ++420 271 746 615

E-MAIL: SEKRETARIAT@IDM-MSMT.CZ

www.idm-msmt.cz